

Az információs korlát és az információs zaj

Időnként a legközkeletűbb szakmai kifejezéseken is érdemes elgondolkodni, elemezni lehetséges válfajukat. Ennek gyakorlati haszna: a fogalmak mögötti valóság mélyebb megértése és szükség szerinti alakítása. Az említett szakmai fogalmak körébe mindenképpen beletartozik az információs korlát és az információs zaj.

Az információs korlát

A tudományos kommunikáció létező rendszerében egy sor olyan akadály fordul elő, amely negatív befolyást gyakorol a rendszer működésére, csökkenti működésének hatékonyságát. A szakirodalom ezeket az akadályokat információs korlátoknak nevezi.

Különbéle szerzők különféleképpen és más-más nézőpontból tipologizálják e jelenségek körét (objektív és szubjektív korlátok; belső és külső korlátok stb.). Mi – fontossági sorrendben tárgyalva – tízféle információs korlátot különböztetünk meg.

A leglényegesebb korlát a *nyelvi*. Ez lehet egy adott nyelven belüli, amely a gondolkodás és nyelvi kifejezése közötti ellentmondásból keletkezik. Ide tartoznak a formalizált nyelvek és a terminológiai tisztázatlanságok keltette zavarok is. A nyelvek közötti korlátok kiterjedtségét és nagyságrendjét mi sem érzékelteti jobban, mint az, hogy az emberiség kb. 2800 nyelvet beszél. Vannak világnyelvek (angol, orosz, francia, német és még néhány "majdnem világnyelv"), és vannak nem világnyelvek (közéjük nemcsak a kis nyelvek tartoznak, hanem a világ legtöbbek által beszélt nyelve, a kínai is). A világnyelveken megjelent publikációk jobb eséllyel válhatnak a kommunikációs folyamat részévé, úgyhogy a nem ilyen anyanyelvű kutatók mindinkább törekszenek a "világnyelvi publikálásra". Ám még a világnyelvek használata sem küszöbölte ki egyértelműen a nyelvek közötti gátak keltette problematikát. Ehhez (vagyilagosan) az kellene, hogy egy természetes nyelv váljék közmegegyezéssel valamennyi tudományos publikáció nyelvéné, hogy valamiféle tudományos eszperantó jöjjön létre, hogy a természetes nyelveket ágazatonként formalizált nyelvek váltsák fel (mint pl. a kémiai és a fizikában), hogy nemzetközi keresőnyelvek jöjjenek létre, hogy kívánságra bármely nyelvű forrásról anyanyelvi fordítás készüljön (ez még a korántsem tökéletes gépi fordítás térhódítása esetén is eléggé illuzórikus kívánalom).

A *földrajzi és szervezeti* gátak számottevő voltakban követik a nyelveket. A topográfiai meghatározottság és a szervezeti struktúrák változatossága nemzetközi méretekben rengeteg akadályt állít az információs folyamatok útjába.

Nem kevésbé kellemetlenek a *politikai-adminisztratív* gátak, az ideológiai makacosságok szüleményei.

A *jártassági* gátakat a felhasználók elégtelen informálódási műveltsége idézi elő. Ezek lebontása

hosszú időt vesz igénybe. A *kommunikációs* gátak címszava alá sorolandók be az egyes információs rendszerek kompatibilitásának elégtelenségei, a komprimálások torzításai és a Bradford-formula által kifejezett publikálási jelenségek. A *kiadási-nyomdai* gátak az információs tartalom elavulásához "járulnak hozzá".

A *szakmai* gátak az információközvetítők elégtelen felkészültségét és minőségét reprezentálják, a *pszichoszociálisak* pedig a felhasználók felkészületlenségét, figyelmetlenségét, stresszhelyzeteit. A *történeti és kulturális* gátak az egyes népek hagyományainak, műveltségisményeinek stb. különbségeire vezethetők vissza, s egyszersmind e tényezők figyelembevételének fontosságára figyelmeztetnek.

Végül vannak az *anyagi-pénzügyi* gátak, amelyek kellemetlenségét és kegyetlenségét e régióban minden szakember érzékeli.

Az információs zaj

Az információs zajnak többféle meghatározása ismeretes. Legáltalánosabb formában az információk keletkezése, hozzáférése, feltárása, tárolása és keresése közben előforduló eseti akadályokat értjük ezen. Mindez változásokat okoz az információ minőségében és mennyiségében. Válfajai:

- ▶ a *rendszeren belüli* (az emberben, a könyvtári és az információs rendszerben fellépő) zajok;
- ▶ a *szemantikai* zajok, amelyek beszédhibákból, az ismeretek hibás osztályozásából, a tartalom "félretörmörítéséből" stb. keletkeznek;
- ▶ a *pragmatikus* zajok, amikor a használó félreérti az információt, használhatatlan információt kap, rosszul fogalmazza meg információigényét stb.;
- ▶ a *műszaki* zajok az információátvitel fizikális vagy szervezési zavaraiából adódnak;
- ▶ a *fiziológiai* zajok fogalmába a receptorális és idegrendszeri zavarok-kihagyások értendők bele;
- ▶ a *keresési* zajok a relevancia és a pertinencia hiányosságaira vezethetők vissza;
- ▶ az *ismeretelméleti* zajok a befogadó ismereti "tezaurusának" másságából következnek be;
- ▶ a *rendszerbeli* zajok a különféle rendszerek inkompatibilitása esetén lépnek fel.

A számítástechnika és a távközlés fejlődése bizonyos értelemben relativizálja az információs gátak és zajok "kellemetlenségeit", némely vonatkozásban pedig teljes vagy majdnem teljes kiküszöbölésükkel kecsegtet.

/KÖNIGOVÁ, M.: Informační bariéry a informační šumy. = Knižnice a vedecké informácie, 22. köt. 3. sz. 1990. p. 114–119./

(Futala Tibor)